

UNGÁR ISTVÁN¹ A DÖBBENET NÓNAKKORDJA

Nem árulok titkot azzal, hogy a mesebeli sárkány elől *c-moll* hangnemben menekülő Tamino herceg megmenekülését és egyúttal Mozart A varázsfuvola *c.* operájának érdemi indítását az az *asz* hang (*VI. fokú álzárlat*) betolakodása biztosítja, amely megakadályozza, hogy a *tonikára* (*I. fok*) lépve minden idők legrövidebb daljátéka szülessen. /A szörny végez a herceggel – mi több, ha elégedett, még jóízű *C-dúrba* is érkezhetnénk – és nincs tovább. 2 perc sincs és irány a ruhatár. Guinness-rekord./

Egyetlen hang által indul útjára az egyetemes operairodalom – megkockáztatom – legemelkedettebb alkotása. Zenei felkiáltójel. Eljuttat A varázsfuvola alaphangnemt képező *Esz-dúron* át a megmentő 3 udvarhölgy elragadtatott éneke által egy mosolygósan elkészülő *C-dúr hármashangig*. A mesébe szőtt cselekményt bölcs filozófiai tartalom tölti meg és ehhez a bibliai súlyú remekműhöz, amely Tamino sorsán keresztül egy egész világba vezet be, az avizó az a bizonyos *asz* hang.

Képzeld el – vagy inkább mégse! – azt a zenedrámái helyzetet, ahol egy harmóniai szempontból odakívánczó, feloldozó dallamhang megjelenése tönkre tehetne mindent, amiről a mű szólt. Az a zseniális, hogy ez nem történt, nem is történhetett meg. A zeneköltő fantáziájában – aki ez esetben Puccini – nyilván meg sem fordult, hogy a feldúlt, szétziláltságot magában hordozó, sokkoló, feljajduló, befejezés harsánysága hazug megnyugvásba olvadjon. A Pillangókisasszony végén a feloldhatatlan diszharmónia nem simulhat harmóniába. Az opera záróképe igazi tragédia. Felkavaró maga a látvány is. A fiatal japán asszonyka harakirit követ el, míg kisleány körülötte játszik. Az apa – az ezidáig önelégült, életet habzsoló, amerikai tengerésztiszt – megsemmisülve áll a kis nagaszakii házban, rádöbbenve, hogy ő a felelős mindezért. A kertben amerikai felesége várja, hogy a gyermekkel hazatérjenek. A férfi „Batterfly” kiáltásai után a zenekar éles pentaton unisono dallama a *h-moll* szerű, kiüvöltő *G-dúr szekstjének* vikariáló (helyettesítő) *g* hangja nem késlelteti, hanem kiüti a zeneileg kínáló *h-moll hármashangzat* nyugalmát. Ez a *g* hang nem léphet le a *fisz* hangra. Dermesztő feszültséggel hagy magunkra. Lezáratlan marad a lezárhatatlan. Puccini nem ad feloldást.

¹ A szerző ny. középiskolai ének-zenetanár, szaktanácsadó, zenei író

Pillangókisasszony - Finale (III. felvonás) (4:03)

© 1963 HUNGAROTON RECORDS LTD.

Nagy tercre épülő két kis terc: domináns szeptim, amely magához vonzza a tonika nyugvópontját. (A Zeneakadémián Bárdos Lajos tanár úr – örök pedagógus példaképem – egy egész láncolatot játszatott velünk a zongorán mellékdomináns szeptimekkel és feloldásukkal.) A domináns szeptimre ráhelyezett újabb kis terc: domináns nónakkord feszítő ereje – benne a kis nóna súrlódásával – fékezhetetlenül igyekszik a tonika ölelő karjaiba, kényszerít a megpihenő moll vagy dúr hármásra.

Beethoven nagyszabású III. Leonóra nyitánya a befejező ütemekben olyan sebességű extázisban ostromolja kromatikus légi útvonalon, rakétaként, ütemenként, majd félütemenként gyorsítva az eget, hogy g-re épülő domináns nónakkordjával a kupola asz hangjára lépve feltöri a kaput és diadalmasan foglalja el a birodalmat. Bombasztikus hatása szinte felrobbantja a zenekar játékát. Felszabadít bennünket is a hétköznapi terhe alól, mintha mi is beléphetnénk azon a kapun.

Daniel Barenboim portréja a koncertfilmből

[Beethoven: Leonore Overture No. 3 | Daniel Barenboim and the West-Eastern Divan Orchestra \(16:39\)](#)

Mozart: Don Giovanni I. felvonás No.9. *B-dúr* kvartettben lapul meg az az *f*-re épülő *domináns nónakkord*, amely a halkszavú döbbenet egyik leginkább szívbe markoló megnyilvánulása. Torokszorítóan gyönyörű. A Don Giovanni által, ki tudja hányadik, elhagyott szerető Donna Elvira képtelen beletörődni a fölényes, önimádó férfi közönyébe. Kitartóan szereti a rátarti nőcsábászt, aki már szabadulna tőle. A Donna Anna és Don Ottavio jegyespár előtt tárja fel fájdalmát, míg a jelenlévő Don Giovanni bolondnak nevezve őt, ördögi módon gúnyolódik rajta. Szólama ellenmozgásban kúszik alá Elvira sebzett, felfelé kapaszkodó panaszdallamának. Donna Anna és párja eleinte értetlenül fogadja Elvira viselkedését, ám ez hamarosan megváltozik. A kvartett Don Giovanni és Donna Elvira párviadalává alakul. Elvira le-leugró *oktávjai* mind feldúltabban bizonygatják Don Giovanni álnokságát. Anna és Ottavio elképedése a négyes érzelmi csúcspontja. Míg az alaphangzat a zenekarban szól az *f*-re építkező *domináns nónakkord* felső *tercét (f-gesz)* a jegyespár énekli döbbenet és elszörnyedve. Ekkorra érik meg bennük Donna Elvira megértése és Don Giovanni szemérmertlenségének megvetése.

Donna Anna *gesz* hangja – a *nónakkord* koronája – hozza létre azt a szövetséget, amelyben ők hárman leleplezik majd Don Giovanni minden bűnét. A gátlástalan élvhajhász számára egyre kényelmetlenebb a körülötte kialakult bánatból szőtt szentély, izgága *nyolcad ritmusokban* gyáván lopakodva iszkolna el ebből a helyzetből. Az a *szűkkvint* aláhajló sóhaj, amely Elvira panaszdallamát zárja, búcsúzásként csupán a hangszereken is megismétlődik mintegy a kvartett summázataként.

Az emberi fájdalom a művészet egyik leggazdagabb témája, ám amikor ez a bánat nem a közvetlenül érintettből, hanem a vele rokonszenvezőkből fakad, annak megrázó példája ez a négyes. Ez a *nónakkord* a mai napig szíven üt, mert az emberi érzelmek szépségének letéteményese.

[Mozart - Don Giovanni, Quartetto N. 9 "Non ti fidar, o misera" \(score\) \(3:34\)](#)

Tóth Aladár írta 1931. márciusában, Bartók születésnapja környékén: „Talán igazuk van azoknak, akik azt mondják, ötven évesnek lenni nem érdem.” Elmúltam nyolcvan, és úgy gondolom, hogy ez a kor már kiváltság, különösen, ha akkor is össze tud szorulni az ember szíve egy *nónakkord* hallatán. Ezt a lelki egészséget kívánom kortársaimnak, az idősebbeknek és – természetesen – az ifjabbaknak. Talán ez is a hosszú élet egyik titka.